

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
In the Name of Allah, the Compassionate the Merciful

آینه حکمت

دریافتی نواز حکمت‌های نهج البلاغه

(دفتر پنجم)

قربانعلی فصیحی (غزنوی)
و همکاران

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی، فرآوری اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پایبندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این رو، مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام می‌باشد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، اقتضا دارد که دانش پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم، با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند، گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالتذگی مراکز آموزشی و پژوهشی، در گرو نظام منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه، نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعه المصطفی علیه السلام العالمية» به‌عنوان بخشی از این مجموعه، که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون آموزشی و پژوهشی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

فهرست

۱۱	❁ مقدمه
۱۹	❁ حکمت ۳۷۱ ارزش‌های والای اخلاقی (اخلاقی، معنوی، اجتماعی)
۲۷	❁ حکمت ۳۷۲ عوامل استحکام دین و دنیا (علمی، اخلاقی، اقتصادی)
۳۵	❁ حکمت ۳۷۳ مراحل امریه معروف و نهی از منکر (اخلاقی، اجتماعی، سیاسی)
۴۲	❁ حکمت ۳۷۴ مراحل امریه معروف و نهی از منکر (اخلاقی، اجتماعی، سیاسی)
۵۰	❁ حکمت ۳۷۵ مراحل شکست در مبارزه (سیاسی، نظامی، اخلاقی)
۵۵	❁ حکمت ۳۷۶ سرانجام حق و باطل (اعتقادی)
۵۹	❁ حکمت ۳۷۷ ضرورت ترسیدن از عذاب الهی (اعتقادی)
۶۳	❁ حکمت ۳۷۸ آثار شوم بخل‌ورزی (اخلاقی، اقتصادی)
۶۶	❁ حکمت ۳۷۹ اقسام روزی و پرهیز از حرص ورزیدن (اقتصادی، اعتقادی)
۷۳	❁ حکمت ۳۸۰ ضرورت یاد مرگ (اخلاقی، معنوی)
۷۷	❁ حکمت ۳۸۱ ضرورت رزاداری و کنترل زبان (اخلاقی، تربیتی)
۸۳	❁ حکمت ۳۸۲ ارزش سکوت [مدیریت گفتار] (اخلاقی، تربیتی)
۸۷	❁ حکمت ۳۸۳ تلاش در اطاعت و بندگی (اخلاقی، تربیتی)
۹۱	❁ حکمت ۳۸۴ راه چگونه زیستن (اخلاقی، تربیتی)
۹۶	❁ حکمت ۳۸۵ دنیا‌شناسی (علمی، معنوی)
۹۹	❁ حکمت ۳۸۶ ضرورت استقامت (علمی، اخلاقی)
۱۰۲	❁ حکمت ۳۸۷ شناخت خوبی‌ها و بدی‌ها (اخلاقی، اعتقادی)
۱۰۵	❁ حکمت ۳۸۸ فقرزدایی و سلامت (اقتصادی، بهداشتی)
۱۱۲	❁ حکمت ۳۸۹ ضرورت عمل‌گرایی (اخلاقی، اجتماعی)

۱۱۷	حکمت ۳۹۰ برنامه‌ریزی صحیح در زندگی (اخلاقی، اجتماعی، اخلاق خانواده)
۱۲۵	حکمت ۳۹۱ ضرورت ترک حرام و غفلت زدگی (اخلاقی، اعتقادی)
۱۲۹	حکمت ۳۹۲ راه شناخت انسان‌ها (سخن گفتن)، (علمی، اجتماعی)
۱۳۲	حکمت ۳۹۳ روش برخورد با دنیا (اخلاقی، اعتقادی)
۱۳۶	حکمت ۳۹۴ ارزش سخن (علمی، سیاسی)
۱۴۰	حکمت ۳۹۵ ارزش قناعت (اقتصادی، اخلاقی)
۱۴۳	حکمت ۳۹۶ راه خوب زیستن (اخلاقی، اجتماعی)
۱۵۰	حکمت ۳۹۷ عطر خوب (تجمل و زیبایی، بهداشتی)
۱۵۴	حکمت ۳۹۸ ترک غرور و یاد مرگ (اخلاقی، اعتقادی)
۱۵۸	حکمت ۳۹۹ حقوق مقابل پدر و فرزند (اخلاقی، حقوقی، تربیتی)
۱۶۳	حکمت ۴۰۰ شناخت واقعیت‌ها و خرافات (علمی، اعتقادی)
۱۷۱	حکمت ۴۰۱ ضرورت هماهنگی با مردم (اخلاق اجتماعی)
۱۷۴	حکمت ۴۰۲ ضرورت موقعیت‌شناسی (اخلاقی، تربیتی)
۱۷۷	حکمت ۴۰۳ پرهیز از کارهای گوناگون (علمی، اخلاقی)
۱۸۰	حکمت ۴۰۴ تفسیر لَاحَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ (علمی، تفسیری)
۱۸۵	حکمت ۴۰۵ جاهلان متظاهر به دین (اعتقادی، سیاسی)
۱۹۱	حکمت ۴۰۶ اخلاق تهیدستان و توانگران (اخلاقی، اجتماعی، اقتصادی)
۱۹۶	حکمت ۴۰۷ ارزش عقل (علمی، معنوی)
۲۰۰	حکمت ۴۰۸ سرانجام حق‌ستیزی (اعتقادی)
۲۰۳	حکمت ۴۰۹ هماهنگی قلب و چشم (علمی)
۲۰۶	حکمت ۴۱۰ ارزش پرهیزکاری (اخلاقی، معنوی)

۲۱۰	حکمت ۴۱۱ احترام به استاد (اخلاق اجتماعی، تربیتی)
۲۱۴	حکمت ۴۱۲ راه خودسازی (اخلاقی، تربیتی)
۲۱۸	حکمت ۴۱۳ راه تحمل مصیبت‌ها (اخلاقی، تربیتی)
۲۲۲	حکمت ۴۱۴ راه تحمل مصیبت‌ها (اخلاقی، تربیتی)
۲۲۷	حکمت ۴۱۵ دنیا شناسی (اعتقادی، اخلاقی)
۲۳۳	حکمت ۴۱۶ روش برخورد با دنیا (اخلاقی، اقتصادی)
۲۴۲	حکمت ۴۱۷ شرایط توبه و استغفار (اعتقادی، اخلاقی)
۲۵۱	حکمت ۴۱۸ ره‌آورد حلم (اخلاقی، اجتماعی)
۲۵۴	حکمت ۴۱۹ مشکلات انسان (علمی، اخلاقی)
۲۵۹	حکمت ۴۲۰ راه درمان شهوت و عفو امانت‌کننده (اخلاقی، سیاسی)
۲۶۸	حکمت ۴۲۱ ره‌آورد عقل (علمی)
۲۷۱	حکمت ۴۲۲ ارزش نیکوکاری (اخلاقی، تربیتی)
۲۷۵	حکمت ۴۲۳ ره‌آورد خودسازی (اعتقادی، اخلاقی)
۲۷۹	حکمت ۴۲۴ ارزش عقل و بردباری (اخلاقی)
۲۸۳	حکمت ۴۲۵ مسؤلیت توانگران (اعتقادی، اقتصادی)
۲۸۸	حکمت ۴۲۶ دو چیز ناپایدار (اقتصادی، معنوی)
۲۹۲	حکمت ۴۲۷ جایگاه شکوه کردن (اخلاقی، اجتماعی)
۲۹۵	حکمت ۴۲۸ شناخت روز عید (اجتماعی، اخلاقی)
۲۹۸	حکمت ۴۲۹ اندوه سرمایه‌داران (اعتقادی)
۳۰۲	حکمت ۴۳۰ اندوه زراندوزی (اعتقادی، اقتصادی)
۳۰۶	حکمت ۴۳۱ اقسام روزی (اقتصادی، اعتقادی)

۳۰۹	حکمت ۴۳۲ ویژگی‌های دوستان خدا (اخلاقی، اجتماعی)
۳۱۷	حکمت ۴۳۳ ضرورت توجه به فناپذیری لذت‌ها (اخلاقی، اعتقادی)
۳۲۰	حکمت ۴۳۴ آزمون انسان‌ها (علمی)
۳۲۳	حکمت ۴۳۵ ارزش‌های والای اخلاقی (اخلاقی، اعتقادی)
۳۲۷	حکمت ۴۳۶ راه شناخت بزرگواران (اجتماعی)
۳۲۹	حکمت ۴۳۷ شناخت عدل و بخشش (اجتماعی، اقتصادی)
۳۳۲	حکمت ۴۳۸ جهل و دشمنی (اجتماعی)
۳۳۴	حکمت ۴۳۹ تعریف زهد و پارسایی (اعتقادی، اخلاقی)
۳۳۷	حکمت ۴۴۰ نقش خواب در زندگی (علمی)
۳۴۰	حکمت ۴۴۱ تجربه کاری و شناخت مدیران (سیاسی)
۳۴۳	حکمت ۴۴۲ راه انتخاب شهرها برای زندگی (اجتماعی)
۳۴۵	حکمت ۴۴۳ ویژگی‌های مالک اشتر (اخلاقی)
۳۴۹	حکمت ۴۴۴ ارزش تداوم کار، علمی)
۳۵۳	حکمت ۴۴۵ انسان‌شناسی (اخلاقی)
۳۵۶	حکمت ۴۴۶ ضرورت پرداخت دیون مردم (اقتصادی، حقوقی)
۳۶۰	حکمت ۴۴۷ ضرورت فقه در تجارت (اقتصادی)
۳۶۳	حکمت ۴۴۸ راه برخورد با مصیبت‌ها (اعتقادی- اخلاقی)
۳۶۶	حکمت ۴۴۹ راه مبارزه با هوای نفس (اخلاقی)
۳۶۹	حکمت ۴۵۰ پرهیز از شوخی کردن (اخلاق اجتماعی)
۳۷۲	حکمت ۴۵۱ روش برخورد با مردم (اجتماعی، تربیتی)
۳۷۵	حکمت ۴۵۲ معیار شناخت فقر و غنا (اعتقادی، اقتصادی)

۳۷۸	حکمت ۴۵۳ علل انحراف زبیر (تاریخی - سیاسی)
۳۸۲	حکمت ۴۵۴ راه‌های غرور زدایی (اخلاقی، اعتقادی، علمی)
۳۸۶	حکمت ۴۵۵ راه شناخت بزرگ‌ترین شاعر (هنری، علمی)
۳۹۱	حکمت ۴۵۶ بهای جان آدمی (اخلاقی)
۳۹۴	حکمت ۴۵۷ تشنگان مال و علم (اخلاقی، اقتصادی)
۳۹۸	حکمت ۴۵۸ نشانه‌های ایمان (اخلاق اجتماعی)
۴۰۳	حکمت ۴۵۹ شناخت جایگاه جبر و اختیار (اعتقادی)
۴۰۷	حکمت ۴۶۰ ارزش صبر و تحمل (اخلاقی، اجتماعی)
۴۱۰	حکمت ۴۶۱ نشانه ناتوانی (اخلاقی، اجتماعی)
۴۱۳	حکمت ۴۶۲ پرهیز از غرور زدگی در ستایش (اخلاقی، اجتماعی)
۴۱۶	حکمت ۴۶۳ دنیا برای آخرت (اعتقادی)
۴۲۰	حکمت ۴۶۴ سرانجام دردناک بنی امیه (تاریخی، اجتماعی، سیاسی)
۴۲۵	حکمت ۴۶۵ ارزش‌های والای انصار (تاریخی، اجتماعی، سیاسی)
۴۲۹	حکمت ۴۶۶ دقت در مشاهدات (علمی)
۴۳۲	حکمت ۴۶۷ وصف یکی از رهبران الهی (سیاسی، اجتماعی)
۴۳۵	حکمت ۴۶۸ مسؤولیت سرمایه‌داری (اقتصادی، اجتماعی)
۴۴۱	حکمت ۴۶۹ پرهیز از افراط و تفریط نسبت به امام علیه السلام (اخلاقی، اعتقادی)
۴۴۴	حکمت ۴۷۰ تعریف توحید و عدل (اعتقادی)
۴۴۷	حکمت ۴۷۱ شناخت جایگاه سخن و سکوت (علمی، اجتماعی)
۴۵۰	حکمت ۴۷۲ دعای باران (نیایشی، معنوی)
۴۵۴	حکمت ۴۷۳ ارزش رنگ کردن و آرایش (تجمل و زیبایی)

۴۵۷	حکمت ۴۷۴ ارزش عفت و پاکدامنی (اخلاقی)
۴۶۰	حکمت ۴۷۵ ارزش قناعت (اقتصادی، اخلاقی)
۴۶۳	حکمت ۴۷۶ راه کشورداری (سیاسی، نظامی)
۴۶۷	حکمت ۴۷۷ (بزرگ ترین / سخت ترین / شدیدترین گناه - اعتقادی)
۴۷۰	حکمت ۴۷۸ مسؤولیت آگاهان (اخلاقی، اجتماعی)
۴۷۳	حکمت ۴۷۹ بدترین دوست [برادران] (اخلاق اجتماعی)
۴۷۶	حکمت ۴۸۰ آفت دوستی (اخلاق اجتماعی)
۴۸۱	بخش حکمت‌های شگفتی آواز سخنان امیرالمؤمنین (علیه السلام)
۴۸۲	روایت ۱ اشاره به ظهور امام زمان (عج) (اعتقادی)
۴۸۷	روایت ۲ سخنوری (اجتماعی)
۴۹۱	روایت ۳ پرهیز از دشمنی کردن (اخلاقی، اجتماعی)
۴۹۳	روایت ۴ سرپرستی زنان (اجتماعی و حقوقی)
۴۹۷	روایت ۵ تأثیر ایمان در روح (اعتقادی، روانی)
۵۰۰	روایت ۶ ضرورت پرداخت زکات (فقهی)
۵۰۳	روایت ۷ اخلاق نظامی
۵۰۷	روایت ۸ امید به پیروزی (اخلاقی، اجتماعی)
۵۱۳	روایت ۹ جهاد پیامبر (صلی الله علیه و آله) (اخلاق نظامی)
۵۱۷	منابع:

مقدمه

لطف و توفیق الهی و عنایت امیرمؤمنان حضرت علی (علیه السلام) شامل جمع ما شد و بعد از مدتی، کار تحقیق و تدوین دوره پنج جلدی کتاب «آینه حکمت» (دریافتی نواز حکمت‌های نهج البلاغه) به سرانجام رسید و قطره‌ای از دریای بیکران معارف علوی به محضر حق جویان تقدیم شد.

روشن است که نویسندگان و اندیشمندان در هر عصر و زمان به فراخور توانایی و علاقه‌مندی خود از این کلام نورانی بهره می‌برند و این اثر، همان‌گونه که اولین کتاب در این زمینه نیست، آخرین آن نخواهد بود و همچنان این منبع پُر فیض پیش روی جامعه بشری و حق پویان گشوده است و از آن استفاده می‌کنند. همچنان که شرح نویسی بر نهج البلاغه چند سال پس از تألیف آن شروع شد و تا عصر حاضر ادامه یافته است، شرح‌های بسیاری بر کُل یا بخشی از نهج البلاغه نوشته شده است که بسیاری از آن‌ها امروزه در دسترس نیستند. برخی نوشته‌اند که در تاریخ اسلامی پس از قرآن کریم تقریباً هیچ کتابی نیست که به اندازه نهج البلاغه برای آن شرح و تفسیر نوشته شده باشد.^۱

---

۱. جعفر سبحانی تبریزی، گذری بر نهج البلاغه، ص ۴۵ و ۴۶.

پرداختن محققان و اندیشمندان و اهتمام آن‌ها به شرح و تفسیر نهج البلاغه بدان جهت است که این کتاب بعد از قرآن کریم و احادیث نبوی، مهم‌ترین و معتبرترین منبع شناخت اسلام و ارزش‌های دینی است و از این رو در میان مسلمانان لقب «اخ القرآن» (برادر قرآن) را به خود اختصاص داده است. نهج البلاغه بعد از قرآن، بیشترین نسخه‌های خطی، شرح و تفسیر را در فرهنگ اسلامی به خود اختصاص داده است و بسیاری از متون ادبی فارسی و عربی بعد از قرآن از نهج البلاغه تأثیر پذیرفته‌اند.^۱

جرج جرداق نویسنده مسیحی لبنانی نهج البلاغه را قرآنی می‌داند که از مقام خود کمی پایین آمده است. او معتقد است تمام زیبایی‌های زبان عرب در این کتاب یافت می‌شود. او همچنین نهج البلاغه را پایین‌تر از کلام خالق و بالاتر از کلام مخلوق عنوان کرده است.^۲ از شهاب الدین آلوسی فقیه و مفسر شافعی نیز این سخن نقل شده است. مکارم شیرازی از آلوسی نقل می‌کند که او عنوان کرده است در نهج البلاغه سخنانی نزدیک به مرحله اعجاز وجود دارد.^۳

شیخ محمد عبده، یکی از بزرگان اهل سنت معتقد است؛ در این کتاب نظرهای مختلف و متفاوتی وجود دارد، گاهی انسان خود را در افق‌های بلند معانی و زیباترین و بهترین عبارات‌ها می‌بیند و گاهی در میدان جنگ، گاهی نیز عقلی نورانی در این کلام را مشاهده می‌کند که تلاش می‌کند انسان را از تاریکی‌ها به سوی ملکوت اعلیٰ ببرد و در عالم

۱. جواد مصطفوی، رابطه نهج البلاغه و قرآن، ص ۳۵؛ بهروز رفیعی، «اصالت علوی نهج البلاغه»، ص ۱۳۱.

۲. جورج جرداق، العدالة الانسانية، ج ۱، ص ۴۷.

۳. ناصر مکارم شیرازی، پیام امام، ج ۱، ص ۳۴.

قدس جای دهد.^۱ ابن ابی الحدید معتزلی نیز می‌گوید در نهج البلاغه گاهی چهره «بسطام بن قیس»، «عتیبه بن حارث» و «عامر بن طفیل»؛ از شاعران و ادیبان عرب ظاهر می‌شود و گاه چهره «سقراط حکیم»، «یوحنا» و «مسیح بن مریم» قابل مشاهده است.^۲

برخی عنوان کرده است که نهج البلاغه در واقع دیدگاه جامع امام علی (ع) درباره خدا، انسان، جهان، مبدأ و معاد است.

در این کتاب، مکارم و سجایای اخلاقی و صفات پسندیده‌ای که لازمه شخصیت انسان کامل است، بیان شده است. همچنین در مورد رسالت پیامبران، امامت، وصایت، حکومت و رهبری، فوق فرد و اجتماع، وصف مظاهری از زیبایی‌های طبیعت، روحیات منافقان و کافران و همچنین پاره‌ای از رخدادهای صدر اسلام و معرفی ناکثین، مارقین و قاسطین سخن گفته شده است.^۳

حکمت‌ها

بخش حکمت‌های نهج البلاغه یا کلمات قصار شامل ۴۸۰ حکمت است. در این بخش، گزیده سخنان حکمت‌آمیز امیرالمؤمنین (ع)، پندها و نیز پاسخ پرسش‌ها و گفتارهای کوتاه وی آمده است. کلمات قصار تقریباً تمام موضوعات مورد نیاز جامعه را در بر دارد و از نظر تنوع موضوعات بسیار گسترده‌اند. سید رضی در میانه کلمات قصار نهج البلاغه فصلی را با عنوان «فصل فی غرائب کلامه» فصلی درباره سخنان شگفت امیرالمؤمنین (ع) گشوده که به اعتقاد او نیازمند شرح و تفسیر است. این فصل دارای ۹ حدیث است که نخستین

۱. محمد عبده، شرح نهج البلاغه، ص ۱۰.

۲. ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید، ج ۱۱، ص ۱۵۳.

۳. علی اکبر رشاد، دانشنامه امام علی، ج ۱۲، ص ۴۴ و ۴۵.

آن، درباره ظهور امام زمان (عج) است. امام علی (علیه السلام) در این سخن فرموده است: چون وقت ظهور فرا برسد آقای بزرگوار و پیشوای دین (از پنهان بودن و نگرانی آشکار گردیده بر مقام سلطنت و خلافت خود) مستقر و پابرجا گردد، پس (مؤمنان از اطراف جهان) نزد او گرد آیند چنان که پاره‌های ابر در فصل پاییز گرد آمده به هم می پیوندند. سید رضی در تفسیر این سخن گفته است که «یعیسوب» یعنی سرور بزرگوار و زمامدار کارهای مردم در آن روز و «قزع» پاره‌های ابر است که بی آب و باران است.^۱

فیض الاسلام، مترجم و شارح نهج البلاغه در توضیح این کلام حضرت گفته است که منظور از «ضربِ بَدَنِيَه» این است که امام زمان (عج) پس از نگرانی، پابرجا می گردد؛ زیرا «یعیسوب» در لغت به معنای پادشاه زنبور عسل است که بیشتر از روز را با دو بالش پرواز می کند، و چون دم بر زمین گذارد و حرکت و پرواز را ترک کند مستقر می شود. و «قزع الخریف» پاره‌های ابر پاییزی است (که رقیق و نازک است خواه آب دار و خواه بی آب و باران) و اینکه امیرالمؤمنین (علیه السلام) اصحاب حضرت مهدی (عج) را به پاره‌های ابر پاییز تشبیه نموده برای آن است که پاییز اول زمستان است و ابرهای پراکنده در آن زمان زود به هم می پیوندند؛ همین گونه اصحاب امام زمان (عج) زود گرد او جمع خواهند شد.^۲

نگاه اجمالی به کتاب «آئینه حکمت»

نهج البلاغه در سه بخش خطبه‌ها، نامه‌ها و کلمات قصار دسته

۱. نهج البلاغه، فصل غرائب کلام امام، شماره ۱.

۲. نهج البلاغه، ترجمه فیض الاسلام، ج ۶، ص ۱۲۰۲.

بندی شده است. موضوع کتاب «آینه حکمت» بخش سوم یا کلمات قصار و حکمت‌های نهج‌البلاغه است که با توجه به نیازهای روز جامعه بشری، نکات مورد ابتلا و کاربردی مورد اهتمام بوده است. درباره روش، ویژگی‌ها، خصوصیات و امتیازات این کتاب در مقدمه‌های چهار جلد قبلی نکاتی اشاره شده است و در این مجال، به اختصار جمع بندی آن نکات یادآوری می‌شود.

تعداد برداشت‌های پنج جلد «آینه حکمت» در بیش از صدها موضوع اعتقادی، اخلاقی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و ... به شرح ذیل است.

۱. تعداد برداشت‌های جلد ۱: ۶۷۷ مورد؛
۲. تعداد برداشت‌های جلد ۲: ۸۲۲ مورد؛
۳. تعداد برداشت‌های جلد ۳: ۶۷۳ مورد؛
۴. تعداد برداشت‌های جلد ۴: ۷۵۶ مورد؛
۵. تعداد برداشت‌های جلد ۵: ۸۱۷ مورد؛
۶. جمع برداشت‌های پنج جلد: ۳۷۴۵ مورد.

منابع استفاده شده در مجموع پنج جلد، شامل منابع دست اول لغوی و زبان‌شناسی، ادبیاتی، فقهی، اصولی، کلامی، فلسفی، تاریخی و ... بیش از ۲۰۰ منبع بوده است.

قابل یادآوری است که چاپ و نشر کتاب آینه حکمت تا حدودی به طول انجامید. همان‌گونه که در جلدهای قبلی این کتاب یادآور شدیم، جمعی از دوستان همدل و محقق بعد از ظهرهای روز جمعه را برای این کار اختصاص داده بودند و به نقد و بررسی یکی از حکمت‌های نهج‌البلاغه که در طول هفته یکی از محققان کارکرده بود، می‌پرداختند. این فرایند باعث طولانی شدن تألیف این کتاب شد. از

طرف دیگر، جمله معروفی است که: «لِکُلِّ شَیْءٍ آفَةٌ وَلِلْعِلْمِ آفَاتٌ»؛ برای هر چیز آفتی است و برای علم و دانش آفت‌هایی! آفت بزرگ جهانی، یعنی ویروس منحوس «کرونا» به دلیل رعایت پروتکل‌های بهداشتی و فاصله اجتماعی، سایه شومش را بر جلسه هفتگی ما نیز افکنده و آن را اجباراً تعطیل کرد.

ویروس کرونا، نه تنها جلسه هفتگی را به تعطیلی کشاند، که برخی از همکاران را به داغ عزیزانشان مبتلا کرد. در این میان، جمع همکاران ما هم عضوی فعال و پرتلاش خود، فاضل ارجمند جناب حجت الاسلام والمسلمین محمدعلی کریمی مالستانی را که از مجروحان و معلولان جهاد مقدس علیه اشغالگران بود، از دست دادند و در فراقش سوگوار شدند.

بعد از مدتی نسبتاً طولانی، با توجه به اهمیت کار آینه حکمت، جلسه هفتگی را در فضای مجازی دوباره فعال کرده، به صورت آنلاین ادامه دادیم.

در هر حال، خدای مٔان را شاکر و سپاسگزاریم که با عنایت خاص و امداد ویژه خودش، توفیقمان داد تا آخرین جلد «آینه حکمت» را تدوین نموده به پایان برسانیم.

در پایان یک بار دیگر یاد و خاطره دوست و همکار عزیزمان جناب حجت الاسلام کریمی را گرامی داشته به روانش درود می فرستیم و از خدای بزرگ استدعا داریم که او را با مولایش امیرمؤمنان حضرت علی (علیه السلام) محشور فرماید.

و نیز جا دارد از مسئولان محترم جامعه المصطفی به ویژه از ریاست محترم جامعه المصطفی العالمیه نمایندگی خراسان، جناب حجت الاسلام والمسلمین دکتر صالح و معاون محترم پژوهشی، جناب حجت

الاسلام والمسلمین دکتر رقوی و همکاران گرامی ایشان در معاونت پژوهش بابت همکاری و مساعدت خالصانه در این زمینه تشکر و قدردانی نماییم.

لازم به تذکر می‌دانیم که بیان مشکلات و گرفتاری‌های یادشده، باعث نمی‌شود که نسبت به انتقادات و پیشنهادهای خوانندگان فرهیخته بی‌توجه باشیم، بلکه هرگونه انتقاد و پیشنهاد آنان را مایه کمال و بهتر شدن این اثر دانسته با تمام وجود پذیرا هستیم.

والسلام علیکم

مشهد مقدّس، حُوت (اسفند) ۱۴۰۱ هجری شمسی

نویسندگان